

ОСОБЛИВОСТІ ІСЛАМСКОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Келембет І. С.¹, Ольвінська Ю. О.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Келембет І. С., Ольвінська Ю. О. Особливості ісламської фінансової системи. Розглянуто поняття та основні особливості ісламської фінансової системи. Наведена класифікація ісламських банківських продуктів та послуг. Проаналізована динаміка обсягів поширення ісламської фінансової системи.

Ключові слова: фінансова система, банківські продукти та послуги, ісламські фінанси, соціальні блага.

Келембет И. С., Ольвинская Ю. О. Особенности исламской финансовой системы. Рассмотрены понятие и основные особенности исламской финансовой системы. Приведенна классификация исламских банковских продуктов и услуг. Проанализирована динамика объемов распространение исламской финансовой системы.

Ключевые слова: финансовая система, банковские продукты и услуги, исламские финансы, социальные блага.

Kelembet I. S., Olvinskaya J. O. Features of the Islamic financial system. Consider the concept and main features of the Islamic financial system. The classification of Islamic banking products and services. The dynamics of the volume of distribution of Islamic financial system.

Keywords: financial system, banking products and services, Islamic finance, social welfare.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Келембет, І. С. Особливості ісламської фінансової системи. [Текст] / І. С. Келембет, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : матер. конф. — Одеса, ОНЕУ. — С. 114 – 119.

Останнім часом величезна хвиля ісламських фінансів накриває все більшу частину міжнародних активів. З 2008 року, коли криза похитнула віру в традиційний банкінг, ця тенденція тільки посилюється, підштовхуючи всі фінансові столиці світу, від Лондона до Дубая, включитися в битву за територію. І тільки Північна Америка відстає від тренду.

Що таке ісламські фінанси? В цілому ісламська система фінансів дуже схожа на традиційну – за винятком того, що послуги і продукти, які вона надає, повинні відповідати законам шаріату. Найвідоміший з його постулатів – заборона на стягнення відсотка, що арабською називається «риба». Історія повної заборони на риба пов'язано з подією за життя про-

рока Мухаммада. Між представниками мекканського клану мугірітов і таїфських плем'ям Бану Сакіф виникла ворожнеча з причини не виплати першими відсотків [1, с.400]. Намісник Мекки доповів про це пророку Мухаммаду і тоді йому були послані аяти: «О ви, які увірували! Бійтеся Аллаха і залиште те, що залишилося з росту, якщо ви віруючі. Якщо ж ви цього не зробите, то почувте про війну від Аллаха і Його посланника. А якщо звернетесь, то вам - ваш капітал. Не ображайте, і ви не будете ображені!»

Всі ісламські банківські продукти (послуги), за принципом формування, діляться на три типи:

1. Банківський продукт, заснований на партнерстві (або «поділу прибутку / прибутку і збитків»): мудараба і мушарака;

2. Банківський продукт, заснований на участі в угодах (або «боргу по угоді»): мурабаха, іджара (лізинг), салам, істісна, істіджрар, кардулхасан, Вадія;

3. Банківський продукт, заснований на оплаті комісій (тарифів) банку (або «комісійні» продукти): Вакала (акредитив).

Традиційні емітенти заробляють на відсотках від кредитних продуктів, але ісламські банки повинні придумувати інші способи отримання прибутку. Зазвичай вони беруть оплату за обслуговування або укладають контракти на розподіл доходів і збитків. Найпопулярніший з таких методів носить назву «мурабаха», застосовується для придбання житла і схожий на схеми оренди з викупом – банк набуває будинок для клієнта, а потім продає йому на заздалегідь обговорених умовах.

Ісламські вклади також повинні відповідати певним етичним нормам. Інвестування в ризиковані підприємства, азартні ігри, нехалляльну їжу, алкоголь, порнографію - за рамками допустимого. Крім того, зазвичай присутня умова поділу ризиків між позикодавцем і позичальником і безпосереднього підкріплення всіх фінансових операцій реальними активами - зовсім не схоже на деякі екзотичні винаходи Уолл-стріт, які мають вельми віддалене відношення до реальних фондів.

Ця область ринку зростає так швидко через те, що демографічний обсяг її клієнтури - одна шоста населення планети. Більша її частина сконцентрована на Середньому Сході, але зацікавлена в тому, щоб перемістити свої багатства за кордон ісламського світу. І це створює гостру потребу у фінансових продуктах і сервісах, які відповідають мусульманській вірі. Ісламські фінанси – інтенсивно зростаючий ринок.

З 2008 року, коли вибухнула фінансова криза, загальний ринок ісламських активів в середньому зростав на 20% в рік. За даними розташованого в Дубаї Центру ісламського банкінгу та економіки «Аль Худа», в 2015 році загальна сума активів цієї індустрії складе 2,5 трлн. доларів.

Ісламські бонди, або сукук - видатний сегмент з компаніями і урядами, які, як очікується, повинні в цьому році продати 145 млрд доларів свого боргу. В індустрії зараз домінують Іран, Малайзія і Саудівська Аравія, але багато західних країн прагнуть стати європейськими та міжнарод-

ними хабами ісламських фінансів. У 2007 році обсяг розміщення сукук у світі досяг 31 млрд. доларів США [2]. Інвестиції в сукук (ісламський еквівалент облігацій) можуть вирости по всьому світу, оскільки фінансові центри змагаються за зростаючий попит на відповідні шаріату боргові зобов'язання. На кінець 2013 загальна вартість всіх непогашених «облігацій» становила 269 400 000 000 доларів. Під час 10-го Світового ісламського економічного форуму в Дубаї керівник Міжнародного Фінансового Центру Дубая Есса Казім поділився прогнозами: «Ринок сукук може вирости в два рази в найближчі три роки, а вартість активів в ісламських фінансових інструментах повинна досягти 2,8 трлн доларів до 2015 року».

Торік Дубай поставив перед собою мету за три роки стати світовим центром продуктів і послуг, відповідних законам ісламу. Казім заявив, що після розміщення урядом 750 млн доларів в сукук Дубай став третім у світі центром обігу цих паперів, а також розповів про плани Гонконгу вперше розмістити облігації на суму 1 млрд. доларів на біржі NASDAQ Dubai. Основними центрами звернення сукук залишаються Куала-Лумпур і Лондон. Лондон прагне зберегти і посилити свій статус центру ісламських фінансових інструментів на Заході. Секретар казначейства Великобританії Андреа Лідсом каже: «Великобританія виконує всі свої обіцянки щодо збільшення використання ісламських фінансових інструментів, включаючи створення ісламської індексу на Лондонській фондовій біржі. У червні британський уряд випустило суверенні сукук на суму 200 млн фунтів (323 300 000 доларів), а попит на них майже в 12 разів перевищив пропозицію. Банк Англії почав готуватися до розробки відповідних шаріату процедур».

Великобританія особливо рвалася в гру. Торік вона стала першою західною країною, яка випустила ісламський бонд. Колишній лорд-мер Лондона Роджер Гіффорд домовився до того, що заявив: ісламські фінанси повинні стати такими ж британськими, як "fish and chips". Що стосується Росії, самостійний вихід ісламських банків на її ринок ускладнює відсутність норм, які дозволило б працювати з дотриманням правил шаріату, однак буквально днями було оголошено, що принаймні два ісламських банку - Al Baraka і Al Shamal - мають намір знайти партнерів на російському ринку для входження в їхній капітал. На економічному форумі в Казані «KazanSummit-2013» Татарстан був оголошений пілотною зоною широкого впровадження такафул в Росії [3]. На форумі було підписано угоду Агентства інвестиційного розвитку Республіки Татарстан (AIP) і страхової компанії «Allianz Життя» про запуск в Татарстані ісламського страхування - такафул і оголошено про його появу до кінця 2013 року [4].

За рейтингом 2014 року, оцінювали 42 країни з присутністю ісламської фінансової активності, США отримали 15 місце, а Канада і зовсім останнє - спантеличуючі дані, враховуючи частку банків обох країн у світовій фінансовій системі. Одне з головних пояснень ситуації можна углядіти в приписах і законах, які дестимулюють ісламські фінансові інститути, а накладаються один на одного строкаті закони штатів і федерального за-

конодавства робить всю картину неймовірно складною. Американські банки утримують ризики на досить низькому рівні. Щоб відповідати цій вимозі і максимізувати прибуток, банки зазвичай інвестують у величезні поставки або цінні папери з гарантованим доходом, такі як казначейські цінні папери і традиційні корпоративні бонди, які заборонені ісламським законом. Зовсім інший випадок - ксенофобські настрої і страх, що шаріат пошириться на всю країну. Це навіть привело в 2005 році до розслідування в Сенаті на предмет того, чи підтримують ісламські фінанси тероризм. Експерти на слуханнях засвідчили, що немає даних, які говорять про те, що ісламські фінанси більшою мірою сприяють спрощенню терористичної діяльності, ніж їх традиційний еквівалент.

Недолік стандартів в ісламських фінансах, вартість і складність входу на ринок змусили побоюватися навіть деякі домінуючі фінансові інститути. Наприклад, тривають розбіжності з питання, що насправді робить актив допустимим в рамках ісламу, і насамперед - хто досить кваліфікований, щоб це вирішувати. Приводом для дискусій став навіть самий фундаменталістський підхід до ісламських активів - заборона на відсоток. Ортодоксальні школи стверджують, що необхідно заборонити всі форми процентного доходу, в той час як модерністи говорять тільки про найбільш явних і спекулятивних (особливо лихварстві, «дев'ятому з великих гріхів»). Ростуть побоювання, що цей недолік стандартів у тривалій перспективі вдарить по ринку. Але замість того, щоб служити гальмом для розвитку банків Північної Америки, насправді він являє собою можливість прокласти шлях виробленні режимів, який встановить стандарт по всьому світу, і розробці продуктів в авангарді галузі.

Ісламський Банк Розвитку (ІБР) являє собою міжнародну організацію і є орієнтиром для всіх ісламських банків. Він був організований країнами-учасниками ісламської конференції і виступає в ролі спонсора комерційних ісламських банків в мусульманському світі.

20 жовтня 1975, що відповідає 15 Шаввала 1395 по Хіджре (ісламське літочислення) став знаменною датою для мусульманського світу як день заснування Ісламського Банку Розвитку (Islamic Development Bank, IDB), який був заснований з метою економічного розвитку і соціального прогресу мусульманського співтовариства як країн-членів цієї спільноти, так і інших. Ідея заснування ісламського банку виникла в 60-х роках з ініціативи короля Саудівської Аравії Файзеля, який вперше скликав голів урядів ісламських країн на саміт в Рабаті, Марокко. Підсумком цієї міжнародної конференції стало угоди про необхідність створення нової форми міжнародного економічного співробітництва між мусульманськими країнами, включаючи устанovu Ісламського Банку Розвитку. У 1972 р співробітники першого ісламського банку, заснованого в Міт-Гамр (Єгипет), підготували документ 'Єгипетське дослідження по ісламським банкам', який і був представлений на Третій конференції міністрів закордонних справ ісламських держав в Джидді (Саудівська Аравія). Це дослідження лягло в осно-

ву рішення конференції міністрів закордонних справ (березень 1973) про створення Міжнародного ісламського банку. Ісламський Банк Розвитку приступив до роботи в липні 1975 Його статутний капітал склав 2 млрд. СПЗ (спеціальні права запозичення), які були повністю сплачені 43 країнами-членами Ісламської конференції, які є і членами банку. Банк проводить політику патронажу стосовно країнам, що розвиваються, які потребують фінансування свого розвитку, втілюючи ідеї ісламської економіки. Ця підтримка до того ж є елементом благодійності, властивої ісламу. Бенефіціарами банківських послуг стали 34 країни, 13 з яких відносяться до найменш розвинених країн. Фінансування здійснюється зі спеціальних рахунків (Special Assistance Account) .З моменту створення банк приділяв величезну увагу розвитку торговельних відносин між країнами-членами, визнаючи той факт, що торгівля вносить значний внесок у розвиток національних економік. В якості міжнародного фінансового інституту ІБР розробив і втілює в життя ряд схем з фінансування торгівлі. Рада директорів банку вважає цей напрямок діяльності пріоритетним, а в статуті ІБР головний акцент зроблено на розвиток торгівлі між країнами-членами. Крім того. ІБР відіграє особливу роль у фінансуванні торгових операцій між ПРС і "країнами-членами. У цих операціях задіяний контракт "Мудароба". Крім цього банк надає кредити на безвідсотковій основі і фінансує деякі країни-члени допомогою "мушарака *". ІБР фінансує, імпорتنі операції; створення інвестиційного портфеля на основі ісламських принципів; довгострокові торговельні операції

Постійно розробляючи нові способи фінансування, що відповідають нормам шаріату, Рада директорів схвалила в 1416 істиснаа - середньостроковий спосіб фінансування, основна мета якого полягає у сприянні розвитку торгівлі між країнами-членами і підвищенню їх виробничих можливостей. Для стимулювання торгівлі, особливо всередині мусульманського світу, використовуються значні кошти. У 1417г. банк провів 92 операції з фінансування торгівлі на загальну суму 1071,84 млн дол., що на 15% перевищило рівень 1416 г-Фінансування операцій зі спецрахунку (за винятком проектів в найменш розвинених країнах) збільшилася на 19% і склало 13290000. дол. (11470000. дол. в 1416).

Пріоритетним напрямком програми з торговельного співробітництва є забезпечення країн-членів інформацією про існуючих і потенційних торгових можливостях. ІБР допомагає найменш розвиненим країнам демонструвати їх товари на міжнародних виставках і оплачує витрати з перевезення виставкових експонатів та на утримання супроводжуючого їх персоналу. Незважаючи на домінуючу роль ІБР серед ісламських банків, останні в значній мірі підкоряються релігійним органам своєї країни. Хоча Міжнародна організація ісламських банків і ІБР розробляють стандарти банківської діяльності, відмінності в проведенні операцій продовжують існувати. Як і в основі вчення, мета ісламських фінансів - просування соціального блага через фінансові ринки, яке дозволить компаніям та клієнтам

накопичувати гроші і при цьому відповідати моральним заповідям, виведеним в Корані. Але поки практичне втілення дуже далеко від досягнення цієї мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Али-заде, А. А. Рыба // Исламский энциклопедический словарь. - М.: Ансар, 2007.- 400 с.
2. Підгорний А. З. Статистика: навчальний посібник / А. З. Підгорний, І. Г. Готліб, К. В. Вітковська [та інші] / за ред.. А.З.Підгорного. - Одеса, 2013. – 106 с.
3. Витковская Е. В. Статистические методы – инструмент изучения социально-экономических процессов / Е. В. Витковская, А. З. Подгорный, Ю.О. Ольвинская [и другие] // Историк-экономист С.Я.Боровой и проблемы современной истории экономики: к 110-летию со дня рождения С.Я.Борового: монографія. - 2013. – С. 211-256.
3. Самотоєнкова О. В. Соціальна статистика: навчальний посібник / О. В. Самотоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2009. – 102 с.
4. Самотоєнкова, О. В. Економічна статистика: навчальний посібник / О. В. Самотоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2010. – 182 с.
5. Погорєлова Т. В. До питання статистичного оцінювання ефективності банківської системи України / Т. В. Погорєлова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський нац. екон. ун-т. – Одеса, 2012. – Вип. 4 (47). – С. 73-79.
6. Погорєлова Т. В. До питання статистичного оцінювання концентрації та диференціації банківського капіталу / Т. В. Погорєлова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2009. – Вип. 35. – С. 442-446.
7. Підгорний, А. З. Міжнародна статистика : навчальний посібник [Текст] / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко, О. П. Русєва. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 162 с.
8. Подгорный, А. З. Статистика : учебное пособие для иностранных студентов / А. З. Подгорный, О. Г. Мылашко, С. М. Киршо, Н. М. Шилофост. – Одесса : Атлант, 2012. – 194 с.
9. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу [Електронний ресурс] / Ю. О. Ольвінська // Державне управління: удосконалення та розвиток»: наукове видання Академії муніципального управління. - 2015. - №2. – Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nauka.com.ua>
10. Ольвінська Ю. О. Конкурентоспроможність національної економіки як фактор інвестиційної привабливості / Ю. О. Ольвінська, О. І. Селєзньов // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2004. – Вип. 17. – С. 295-301.